

ΕΙΚΟΝΕΣ καὶ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ἐπίκαιροι παραλληλισμοί

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Δέσμοι τῶν εἰκόνων

Με κοιμμένη τὴν ἀνάσα παρακολουθήσαμε ὅλοι στοὺς δένκτες τῆς τηλεοράσεως τὰ τελευταῖα γεγονότα σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Περισσότερο ὅμως τὰ γεγονότα ἐξ ἀνατολῶν συγκράτησαν τὴν προσοχή μας. Ἦταν σὰν ἡ Ἀνατολὴ νὰ ξαναβρῆκε πάλι τὴ φυσικὴ τῆς φορὰ κι ὁ ἥλιος νὰ φώτισε πάλι τίς χώρες τῆς πρώτης μὲ τίς ἀκτίνες του. Τώρα πιά εἶναι περισσότερες οἱ χώρες, κι ὄχι μία καὶ μοναδική, αὐτὲς ποὺμποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν «Χώρες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου». Ἐνδὸς «ἡλίου τῆς δικαιοσύνης» ποὺ θὰ ἐξασφαλίζει τὴν μέσα στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐλευθερία εἰρηνικὴ συνύπαρξη τῶν λαῶν. Ἡ εἰρήνη ὅμως ὅπως λέει κι ὁ ποιητὴς «θέλει δύναμη νὰ τὴν ἀντέξεις». Νὰ δοῦμε, ὅμως, ἀπὸ ποῦ θὰ ἀντλήσουν τὴ δύναμη οἱ λαοὶ γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ πορευτοῦν τὴ νέα πορεία τους.

Τὰ πράγματα δὲν εἶναι πάντως τόσο ξεκαθαρισμένα ἀκόμα. Ἡ ἀγωνία συνεῖχε τίς καρδιές μας μὲ τίς εἰκόνες βίας ποὺ ἡ δορυφορικὴ λήψη ἔφερε μέσα στὰ σπίτια μας. Τὰ σπίτια μας γίνανε δρόμοι, ἐνῶ οἱ δρόμοι γέμιζαν ἀπὸ ἀνέστιους ἀδελφούς ποὺ ἔτρεχαν νὰ προφυλαχτοῦν καὶ δὲν βρισκόταν τόπος καὶ κατάλυμα γι' αὐτούς (πρὸβλ. Λοικ. 6' 7) καὶ κάθε βῆμα τουςμποροῦσε νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὸ θάνατο ἔτσι ἐκτεθειμένοι ποὺ ἐστιάζονταν στὸ κέντρο τοῦ σταυροῦ ἀνελέητων ἀκροβολιστῶν. Ἀναφέρομαι στὰ τελευταῖα συμβαίνοντα στὴ γειτονικὴ μας Ρουμανία.

Εἰκόνας, ὅμως, κατέκλυζαν ἐδῶ καὶ πολλὲς ἐβδομάδες τὴν ὄρασή μας καὶ ἀπὸ ἄλλες χώρες. Οἱ δημοσιογράφοι κυνηγώντας τὴν ἐπιτυχία τῆς πρωτιάς ἐσπευδαν νὰ «κεντράρουν» ἀγανακτισμένα πρόσωπα καὶ νὰ τὰ προσβάλλουν στὶς μικρὲς ὀθόνες, «ἐκθέτοντάς» τα σὲ ἀνελέητα μάτια μυστικῶν ὑπηρεσιῶν ἀσφαλείας ποὺ υποχθόνια ἀναζητοῦσαν στὴ συνέχεια «καρρὲ - καρρὲ» «ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ» καὶ «πράκτορες ξένων δυνάμεων». Κι ὅλοι μέναμε μὲ τὸ φόβο μὴ τυχόν καὶ ἐπαγαλαμβά-

νόταν αὐτὸ ποὺ συνέθε στὴν Κίνα λίγους μῆνες πρὶν. Ἐκεῖ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν τέλειων λήψεων τῶν ξένων εἰδησιογραφικῶν πρακτορείων, ἡ Ἀσφάλεια ἐργαζόταν συστηματικὰ, ἐντόπιζε τοὺς πρωτεργάτες φοιτητὲς, τοὺς συλεάμβανε καὶ τοὺς ἐκτελοῦσε ἐν ψυχρῷ μὲ τὰ ἔξοδα ὅλα πληρωμένα καὶ μὲ δαπάνες τῆς οἰκογένειας, γιὰτὶ ἐκεῖνη χρεωνόταν νὰ πληρώσει τὴ χαριστικὴ βολὴ ποὺ σκότωνε τὸ θῦμα. Ἡ οἰκογένεια, δηλαδή, ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ καταθέσει τὸ ἀντίτιμο, τὸν ὄβολο ποὺ ἐξοφλοῦσε τὴ σφαῖρα, τὸ βόλι, ποὺ ἐξασφάλιζε στὸν ἐκτελούμενο τὸν πηγαμιό του στὸν ἄλλο κόσμο.

Καταλαβαίνετε, πόσο τὰ πράγματαμποροῦν νὰ δουλέψουν ἀνάποδα. Κι αὐτὸ ποὺ ἐμεῖς θεωροῦσαμε δημοσιογραφικὸ «λαυράκι» καὶ διεθνῆ καταγγελία, λειτουργοῦσε τελικὰ ὡς κατάδοση καὶ προδοσία. Βλέπετε, οἱ καλὲς δικές μας προθέσεις δὲν ἀρκοῦν, ὅταν οἱ προθέσεις τῶν ἀντιπάλων εἶναι δόλιες. Ἐκείνους ποὺ σκέπτομα, ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἀδικοχαμένες ζωὲς τῶν νέων παιδιῶν, εἶναι αὐτοὺς τοὺς νέους δημοσιογράφους καὶ ὀπαρατέρ, ποὺ κυνηγώντας τὴν ἐπιτυχία, «δούλεψαν» ἄθελά τους γιὰ τοὺς ἄλλους. Βλέπετε, ὁ μεταμφιεσμένος σὲ γιαιγιά τῆς κοκκινσοκουφίτας λύκος τοῦ μύθου ἔχει μεγάλα μάτια καὶ μεγάλ' αὐτιά γιὰ νὰ βλέπει καὶ ν' ἀκούει καλλίτερα.

Ὅπως ὅποτε εἴμαστε τώρα πολὺ κοντὰ καὶ χρονικὰ καὶ τοπικὰ στὰ γεγονότα γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὰ κρίνουμε τελεσίδικα. Μποροῦμε, ὅμως, νὰ καταστήσουμε λίαν ἐπιφυλακτικὸς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητα καὶ τὴν σκοπιμότητα τῶν μέσων ποὺ ἐπιλέγουμε. Δὲν ἀρκεῖ μόνο ὁ ἐνθουσιασμοῦ τῆς στιγμῆς. Δὲν ὠφελεῖ πάντοτε νὰ κινούμεθα «ἀφήφιστα», χρειάζεται πολλὴ πολλὴ προσοχή σὲ ὅλες μας τίς κινήσεις. Θυμάμαι αὐτὸ ποὺ γραφόταν παντοῦ σὲ δημόσιους χώρους κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου στὶς χώρες τῶν συμμάχων: «Βλέπε, ἄκου, σιώπα· ὁ ἐχθρὸς καιροφυλακτεῖ». Τὰ μυστικά πρέπει νὰ τὰ κρατᾶμε. Ὅλα τὰ πράγματα δὲν λέγον-

ται· υπάρχουν και άρρητα και άλλα που πρέπει να πα-
ραμένουν άπóρρητα.

Εικόνες χωρίς λόγια, που λένε... περισσότερα και έξαπατούν

Άκόμα πρέπει να προσέχουμε, γιατί όλα δέν λέ-
γονται δυστυχώς μόνο με τó στόμα, «λέγονται» και με
εικόνες και μάλιστα υπάρχουν και «μαγικές εικόνες
χωρίς λόγια» που με λίγη προσπάθεια τά λένε όλα κι
άκόμα περισσότερα άπ' αυτά που δείχνουν ή που θέ-
λουν να δείξουν. Αυτά μάλιστα που λέγονται με τίς
εικόνες ή αφήνονται να ένοηθούν δέν είναι πάντα και
άληθινά. Είναι φορές που μάλλον έσκευμένα θέλουν να
έξαπατήσουν τούς βλέποντες και να τούς παραπλανή-
σουν, να τούς ύποσχεθούν άλλα άντι άλλων. Είναι και
φορές που κι έμεις οι ίδιοι άποδεχόμαστε αυτό τó παι-
χνίδι τής άπάτης.

Δέν έχουμε παρά να θυμηθούμε με πόση μαεστρία
ύποβαλλόμαστε στις «μαγικές εικόνες», πρόσφατων
προεκλογικών συγκεντρώσεων. Δεχόμαστε άδιαμαρτύ-
ρητα τά πλάνα, τίς ύπό διάπλατη γωνία εύρυγωνίες
λήψεις των τηλεοπτικών καμερών που μάς έδειχναν
τεράστιες συγκεντρώσεις πλήθους, τά μοντάζ με πρωθύ-
στερες και έτεροχρονισμένες πρίζ. "Όλ' αυτά μάς συνέ-
φεραν, άνταποκρίνονταν στις έπιθυμίες μας, έτσι ήταν
άφοϋ έτσι τó νομίζαμε! Δεχόμαστε χειροκροτήματα
και ίαχές κόνσέρβας άφοϋ σάν άποτέλεσμα θά είχαν
να θριαμβολογήσουμε έναντι των άντιπάλων μας.

Πουθενά άλλου ίσως δέν εφαρμόστηκαν τόσο κα-
λά τά ψυχολογικά έκείνα φαινόμενα που ονομάζονται
«άντιληπτικές άπάτες». Άντιλαμβανόμαστε κατά τρόπο
άπατηλό τά γεγονότα. Βλέπουμε αυτά που θέλουμε ή
έκείνα που θέλουν να μάς κάνουν να δούμε έφ' όσον
συναντούν και τίς δικές μας έπιθυμίες. Άκούμε αυτά
που θέλουμε ν' άκούσουμε, προσθέτουμε, άφαιρούμε ή-
χους, εικόνες. Βλέποντας, δηλαδή, άκούμε συγχρόνως
και κάτι άλλο έστω κι άν δέν ύπάρχει ήχητικό έρέθι-
σμα ή μπορεί να συμβεί και τó αντίθετο, άκούγοντας
κάτι βλέπουμε συγχρόνως κάτι άλλο («συναίσθησια»)
βλέπουμε ή άκούμε άλλα άντι άλλων («παραίσθησεις»)
ή και χωρίς ν' άκούμε ή να βλέπουμε, έμεις και άκού-
με και βλέπουμε («ψευδαισθησίες»)¹. Συνήθως παίζον-
ται ή μάς παίζουν άσχημα παιχνίδια «συνευδοκούν-
των» και ήμών των ιδίων.

Ός «παδοί» πειθόμαστε έστω κι άν είχαμε κάποιες
άμφιβολίες στην άρχή· τώρα, είμαστε υπεράνω και πέ-
ραν πάσης άμφιβολίας. "Ο «άντίπαλος» ένώ βρισκόταν
στην μακαριότητα τής βεβαιότητας μετατίθεται στο

στρατόπεδο των άμφιβαλλόντων. Πρέπει λοιπόν να πι-
στεύεις στα μάτια σου κι όταν άκόμα δέν πιστεύεις στα
μάτια σου... κι ενώ άλλοι έπιχειρούν να σε βεβαιώσουν
ότι τά φαινόμενα έξαπατούν.

Κυριολεκτικά σε κάνουν ν' άηδιάζεις αυτό του τύ-
που οι μεθοδεύσεις και οι χειρισμοί των έπι τόπου και
των έκτός τόπου και χρόνου μαζών. Χειρισμοί - λαθρο-
χειρίες: προσθέσεις, άφαιρέσεις, διαιρέσεις, πολλαπλα-
σιασμοί· όλες οι άριθμητικές πράξεις έπί... ποδός για
τή μάχη των έντυπώσεων.

«Συνηγορική»² διαφήμιση

Ό καταιγισμός των εικόνων δέν μάς καταλαμβάνει
μόνο στα «πολιτικά» γεγονότα αυτών ή παρελθουσών
ήμερών. Η ήγεμονία των εικόνων μάς κυριεύει και
μάς όδηγεί δέσμους και μέσφ άλλων πιό εύχάριστων
ή και έορταστικών γεγονότων. Οι εικόνες μάς κατακυ-
ριεύουν και άσκούν τήν γοητεία τους πάνω μας. Οι
διαφημίσεις άποτελούν ζωντανό παράδειγμα προσεται-
ρισμού μας. Και είναι πράγματι τόσο εύρύ τó φάσμα
των διαφημιζομένων προϊόντων. Σκεφθείτε πώς με μό-
να τά έσοδα άπό διαφημίσεις λειτουργούν όλόκληροι
ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί. Πρέπει λοιπόν
ή διαφήμιση να «πουλάει», άλλιώς ποιός θά τής έδινε
σημασία.

Οι ύπεύθυνοι θά άναζητούσαν άλλους τρόπους προ-
βολής των προϊόντων τους ώστε τó έρέθισμα άκολουθών-
τας σίγουρα κανάλια να έφθανε τόν στόχο του, δηλαδή
τόν καταναλωτή, να διήγειρε τήν προσοχή του, να κι-
νούσε τó ένδιαφέρον του, να προκαλούσε τήν έπιθυμία
του και να τόν δραστηριοποιούσε πρós πραγματοποίηση
τής έπιθυμίας του, να συνηγορούσε δηλαδή ύπέρ τής
άγορας του ποθητού άντικειμένου. Έτσι ό ένας κύκλος
θά εκκλινει για να 'νοιγε ό άμέσως επόμενος, με άλλο
ίσως στόχο, τήν άγορά κάποιου άλλου δηλαδή κατανα-
λωτικού άγαθοϋ, με τά ίδια όμως στάδια τής π ρ ο-
σ ο χ ή ς, του ένδιωφ έ ρ ο ν τ ο ς, τής έ π ι-
θ υ μ ί α ς και τής δ ρ ά σ ε ω ς. Τά άρχικά
γράμματα των αντίστοιχων άγγλικών λέξεων (ATTEN-
TION, INTEREST, DESIRE, ACTION) σχημα-
τίζουν τήν συμβολική λέξη A.I.D.A. που τελικά ξε-
σφίγγει σάν μαγικό κλειδί τά χέρια των άγοραστών
για ν' άνοίξουν και να πληρώσουν τó αντίτιμα των
προϊόντων. Πρós τόν τελικό αυτό σκοπό κινητοποιού-
νται και έπιστρατεύονται οι πάντες και τά πάντα, όμορ-
φα πρόσωπα, προκλητικά σώματα, φανταχτερά ρούχα,
πολυτελή σπίτια και περιβάλλοντα, άκριβά αυτοκίνητα,
δυνατά ποτά κ.τ.τ.³.

Όλα αυτά τά «μέσα» ύποστηρίζεται ότι χρησιμο-

ποιούνται για να «ἐνημερώνουν» τὸν ἀκροατὴ καὶ τὸν θεατὴ. Εἶναι κρῖμα ὁ καταναλωτὴς ἐνῶ ὑπάρχουν τόσα καὶ τόσα ὠραία, χρήσιμα καὶ ἄνετα προϊόντα αὐτοῦς νὰ μὲνει ἀπληροφόρητος! Πρέπει, λοιπόν, νὰ προσφερθοῦν ἴσες εὐκαιρίες σὲ ὅλους. Ὅλοι νὰ δοῦν τὰ ἴδια πράγματα μὲ τὴν ἴδια συχνότητα. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν διαφημιστῶν «ὑπὲρ» τῶν καταναλωτῶν εἶναι πράγματι τόσο μεγάλο καὶ συγκινητικό πού δὲν θέλουν νὰ τοῦ στερήσουν τὴ χαρὰ τῆς ἐνημέρωσης καὶ νὰ τὸν κάνουν νὰ περιμένει νὰ ολοκληρωθεῖ ἡ προβολὴ ἐνὸς φιλμ ἢ ἐνὸς ντοκυμανταίρ, γι' αὐτὸ σπεύδουν νὰ διακόψουν ἀκόμα καὶ στὴν μέση τὴν προβολὴ τοῦ φιλμ ἢ ἐνὸς ἄλλου προγράμματος γιὰ νὰ μάθει ὁ ἄνθρωπος ὅσο γίνεται πρὸ γρήγορα ποιὸ ποτό, ποιὸ ἄρωμα, ποιὸ ρολόι, ποιὸ αὐτοκίνητο πρέπει νὰ διαλέξει. Αὐτοὶ ἄλλωστε διαλέγουν πρὶν ἀπὸ μᾶς γιὰ μᾶς, αὐτοὶ ξέρουν ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ συμφέρον μᾶς!

Εἰκόνες - πειρασμοὶ καὶ οἱ ὑπέρβασή τους

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν πού ἀναφέρθηκαν ἀμέσως πρὸς πάνω εἰσέρχομαι στὸν πειρασμό... νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ σύγχρονη διὰ φήμη σὴ ἀκολουθεῖ λίγο πολὺ πιστὰ τὰ ἴδια δῆματα, τὰ ἴδια στάδια πού ὁ πειρασμὸς ἀκολουθεῖ γιὰ νὰ ἀλώσει τίς ἀντιστάσεις τῶν πιστῶν καὶ νὰ τοὺς κάνει παρανάλωμα τῶν ἐπιθυμιῶν τους.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ ἄλλοι διακριτικοὶ Πατέρες ἀναλύουν τὰ στάδια τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Αὐτὰ εἶναι ἡ προσβολή, ὁ συνδυασμὸς, ἡ συγκατάθεσις, ἡ αἰχμαλωσία, ἡ πάλη, τὸ πάθος⁴. Ὅσο νὰ παραλλάσσουν ἢ σειρά ἢ ὁ ἀριθμὸς στοὺς διαφόρους συγγραφεῖς οἱ διαδικασίες εἶναι ἴδιες καὶ ἀπαράλλακτες. Τελικὸς στόχος παραμένει ἡ πτώση στὴν ἁμαρτία. Ἡ ἀντίστοιχη στρατηγικὴ τῆς διαφημίσεως εἶναι ἡ ἀγορὰ τοῦ προϊόντος. Οἱ παραλληλισμοὶ αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ τύχουν ἐκτενεστερης μελέτης καὶ συγκρίσεως.

Ἐμεῖνο πού ἔχει ἐπίσης ἰδιαίτερη σημασία εἶναι νὰ μὴ μείνουμε μόνο σὲ μιὰ ἀρνητικὴ τοποθέτηση ἐναντι αὐτῆς τῆς «στρατηγικῆς», γιατί μιὰ τέτοια στρατηγικὴ περικλείει καὶ στοιχεῖα θετικά. Ἔτσι, ὅπως τουλάχιστο μὲ τὸ παράδειγμα ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου στοῦ ὁποῖου τὸ νοῦ ἔρχεται ὁ λογισμὸς νὰ γίνῃ μοναχός, ἀναπτύσσει τὴ σχετικὴ διδασκαλία ὁ μεταφραστὴς τῆς «Κλίμακος» Ἀρχιμ. Ἰσρεμίας ὁ Σιναΐτης, ὁ Κρησ⁵.

Αὐτὴ τὴ «θετικὴ» στρατηγικὴ θὰ μπορούσαμε νὰ

χρησιμοποιήσουμε καὶ γιὰ προβολὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Στὸν ἔρωτα τοῦ κακοῦ μπορούμε ν' ἀντιτάξουμε τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ καὶ τὴν καλὴν ἐπιθυμία. Στὸς πονηροὺς ν' ἀντιπαραθέσουμε τοὺς ἀγαθοὺς λογισμοὺς⁶. Μιὰ τέτοια κλιμάκωση μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ ἄμυνα καὶ ἀποφυγὴ πάσης φύσεως προσβολῶν καὶ εἰκόνων πού ἀποπροσανατολίζουν, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐνεργὸ ἐπίθεσις μὲ μιὰ σωστὴ στάση ὥστε «ἡ φήμη αὐτὴ νὰ ἐξέλθῃ εἰς ὄλην τὴν γῆν» (Ματθ. θ' 26 πρβλ. Λουκ. δ' 14).

Εἶναι πιά καιρὸς στίς εἰκόνες πού μᾶς κατακλύζουν ν' ἀντιτάξουμε τὴ μοναδικὴ εἰκόνα τοῦ «Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» (Κολοσσαεῖς α' 15) καὶ ὅλες ἐκεῖνες τίς εἰκόνες πού μέσα ἀπ' αὐτὸν μεταμορφώνονται καὶ ἀποκοτῶν ἔτσι τὴν «πρώτη» τους «στολή» (Λουκ. ιε' 22).

Θὰ χρειαστεῖ, ὅμως, νὰ ἐπανέλθουμε.

1. Γιὰ τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα πού ἀναφέραμε στὸ κείμενο βλ. Χριστοδούλου Χ. Τομασίδη, *Εἰσαγωγὴ στὴν Ψυχολογία*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Δίπτυχο»: Σειρὰ Σύγχρονη Ψυχολογία, 1982, σ. 83, 102, 118-124.

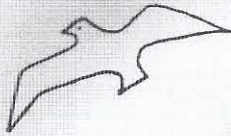
2. «Συνηγορικὴ διαφήμιση» ἦταν ὁ τίτλος ἐνὸς ἀπὸ τὰ στοργυλά τραπέζια τοῦ 3ου Συνεδρίου Ἑταιρείας Διαφήμισης πού εἶχε ὀργανώσει ἡ Ἑνωσις Διαφημιστικῶν Ἑταιρειῶν Ἑλλάδας στὴν Ἀθήνα, στίς 15 καὶ 16 Ἰουνίου 1988.

3. Βλ. Τομασίδη 1982, σ. 144-145. Πρβλ. καὶ Α. Μ. Σταυροπούλου, *Μορφὲς ποιμαντικῆς διακονίας*, Ἀθήνα 1986, σ. 103-105.

4. Γιὰ τὰ στάδια τοῦ πειρασμοῦ βλ. γενικὰ Thomas Spidlik, *La spiritualité de l'orient chrétien*, Manuel systématique, Ρώμη 1978, σ. 236-237. Βλ. ἐπίσης στὸ Πηδάλιο (σ. 701-703 μὲ τίς ἀντίστοιχες ὑποσημειώσεις) τὴν ἐρμηνεῖα καὶ τὰ σχόλια τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου στοὺς κανόνες Β', Γ', Δ' καὶ Ε' τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ. Πρβλ. καὶ Π. Ε. Χριστινάκη, *Ἡ ἀπόπειρα ἐκκλησιαστικῶν ἐγκλημάτων* (δ.δ.), Ἀθήνα 1978, σ. 360-371. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος βρῖσκεται στὸν ἸΕ' Λόγο του «περὶ ἀγνείας καὶ σωφροσύνης», παράγραφο ογ' βλ. ἔκδοσις Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, Ἰ. Μ. Παρακλήτου, Ἐρωπὸς Ἀττικῆς 1978, σ. 210-211.

5. Ἐκδοσις «Ἀστέρως» 1976, σ. 192.

6. Ἐπιτυχὴ διατύπωση αὐτῆς τῆς διαδικασίας κάνει ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς στὴν ὄγδοη εὐχή (Η') τῆς Ἀκολουθίας τῆς Θ. Μεταλήψεως: «Ὁ τῆ ταφῆ σου τὰ τοῦ ἄδου σκυλεύσας βασιλεῖα, θάφον μου διὰ τῶν ἀγαθῶν λογισμῶν τὰ πονηρὰ διαβούλια, καὶ τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα διασκεδάσον».

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ (2)

ΤΟΥ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Επ. Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών

Μηχανισμοί αλλαγής

Τò σκηηνικό αλλάζει ξαφνικά. Μερικά αυτονόητα παύουν νά είναι αυτονόητα. Αυτονόητο ήταν μέχρι πριν από λίγο καιρό —άν και εξακολουθεί ακόμα νά προβάλλεται ως ιδέα—, ότι τò αλκοόλ «εξφραίνει καρδιάν ανθρώπου». Δέν υπήρχε συγκέντρωση, συναναστροφή όπου ό τόνος τής ευθυμίας νά μη δινόταν γύρω από ένα ποτήρι κρασί ή έστω κάποιο άλλο ποτό μαλακότερο ή σκληρότερο. Παρόλο ότι τò τελευταίο επιφυλασσόταν για τούς... σκληρούς. Τò ούισκυ, για παράδειγμα, πινόταν πριν ως τονωτικό ή μετά για χαλάρωση από σκληρούς καυγάδες στην άγρια Δύση. Οί σκληροί πίνουν σκληρά ποτά.

Αν δούμε τις διαφημίσεις των τελευταίων ετών ή μηνών και ιδιαίτερα των τελευταίων ημερών, οι εικόνες που μας υποβάλλονται αρχίζουν και διαφέρουν. Δέν λέω, στιγμές ευτυχίας... συνδέονται πάντα με τὰ αλκοολούχα ποτά «γιατί έτσι μας άρέσει!» Κάνουν όμως δειλά την εμφάνισή τους και άλλα ποτά, που εξακολουθούν νά προσφέρουν όπως διατηνούνται τουλάχιστο την «ίδια γεύση», χωρίς όμως αλκοόλ. Έχουν άρωμα τα ίδια αποτελέσματα;

Σκηηνές πάντως με εκρήξεις ευθυμίας, χαράς, δίψας για ζωή εκτυλίσσονται —και οι εικόνες είναι πραγματικά συναρπαστικές—, εκεί όπου καταναλώνονται πάσης φύσεως αναψυκτικά και ιδιαίτερα τής γνωστής εκείνης εταιρείας. Τί χαρά, τί ευτυχία! τί κατορθώματα δέν κάνουν αυτά τὰ νέα παιδιά πίνοντας τò συγκεκριμένο αναψυκτικό! Πώς ν' αντισταθείς στον πειρασμό νά μη πιεις και σύ; Όλοι σου λένε «πιές και σύ».

Κι οι σκληροί αλλάζουν... Τò νά πινουν σκληρά ποτά είναι τετριμμένο. Πάνε πιά, φαίνεται, οι σκληροί εκείνοι χαρακτηρισμοί για όσους πιναν γάλα και θεωρούνταν προσκολλημένοι στη μητέρα τους. Οί φίλοι

τους τούς περιποιούνταν ιδιαίτέρως. Τούς ονόμαζαν «φιρίθρεφτα». Κι αυτή ή ονομασία υπονοούσε μιá σειρά ιδιοτήτων καθόλου κολακευτικών για τόν «φίλο». Έκτελούσε αυτό που τού έλεγε ή μαμά του, δέν είχε δική του βούληση, ρώταγε για ν' άργήσει, δέν τσακινόταν, απέφευγε τις συγκρούσεις, ήταν σαν τò γάλα νά ήταν τò «ήρεμιστικό» του που κάθε πρωί πριν φύγει για τò σχολείο τού τò έτοιμαζε εκείνη και τού θύμιζε νά τò πιει.

Τελευταίες όμως διαφημίσεις μας βοηθούν ν' αλλάξουμε τελείως αυτή την εικόνα τής παραδιεδομένης πλαδαρότητας για τούς καταναλωτές γάλακτος. Τους θέλουν φλεγματικούς, αποφασιστικούς, δυνατούς, έτοιμους σαν ήρωες γουέστερν ν' αντιμετωπίσουν δλόκληρες συμμορίες που εισορμούν στα σαλιούν. Ένα άλλο μήνυμα θέλει νά περάσει.

«Μηχανική τής ψυχής»

Δέν έχει σημασία αυτή τή στιγμή αν ή συγκεκριμένη διαφήμιση μπορεί νά εκληφθεί ως καμιά μιáς αντιαλκοολικής εκστρατείας και νά συμβάλει στη λιγότερη κατανάλωση αλκοόλ. Έκείνο που θέλω νά τονίσω είναι ότι ό κόσμος αλλάζει ή μπορεί ν' αλλάξει και αυτό δέν γίνεται τυχαία. Κινητοποιείται μιá δλόκληρη «μηχανική τής ψυχής» για νά προσελκύσουν τήν προσοχή, νά ξυπνήσουν τò ενδιαφέρον, νά υποκινήσουν τήν επιθυμία και νά ώθήσουν σε άγορές. Όλες οι σύγχρονες γνώσεις τής ψυχολογίας και τής μελέτης τής άγοράς κατευθύνονται πρòς αυτό τò στόχο: πώς θά πουλήσεις καλύτερα αφού αλλάξεις τις νοστροπίες. Είναι θέμα μετα-νοίας. Και προσφέρονται είναι αλήθεια χίλιοι δύο τρόποι για κάτι τέτοιο.

Οί μηχανισμοί αυτοί είναι φαίνεται πολύ αποτελεσματικοί. Γιατί πώς νά εξηγηθεί ότι συντελούνται τέτοιου τύπου αλλαγές στις προσημίσεις τού καταναλωτικού κοινού; Φαίνεται ότι ή θεωρία των «εξαρτημέ-

ο ε δρόμους ποιμαντικής διακονίας

νων αντανακλαστικῶν» παίζει για καλά τὸ ρόλο τῆς ὄχι μόνο στὸν σκύλο τοῦ Παβλώφ (ῥώσος ψυχολόγος 1849 - 1936) ἀλλὰ σὲ ὄλους μας. «Τὰ σάλια μας πέφτουνε» ὄχι μόνο στὴ θέα συγκεκριμένων ἀντικειμένων, ποὺ κανονικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς προκαλοῦν καὶ νὰ μᾶς συγκινοῦν ἔταν τὰ βλέπουμε, ἀλλὰ στὴ σύνδεση αὐτῶν τῶν πρώτων εἰκόνων μὲ ἄλλα ἐρεθίσματα ποὺ ἐλπίζεται ὅτι τροχιοδρομοῦν πρὸς τὴν ἀπόλαυση τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Τὰ μάτια μας εἶναι ἢ γίνονται για ν' ἀκοῦνε καὶ νὰ καταλαβαίνουν ἄλλες φωνές, ἄλλα μηνύματα.

Μάτια για ν' ἀκοῦνε: Ἐνα παράδειγμα

Τί πρὸ αὐτονόητο, ἰδιαίτερα για τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βορᾶ, οἱ διακοπές νὰ συνδέονται μὲ τὸ Νότο, μὲ τὸ καλοκαίρι, μὲ φῶς, μὲ θάλασσα, ζεστὲς ἀμμιοδιές. Ἐνας χειμῶνας παγωμένος, μὲ χιόνια καὶ βροχές, μουντὸς καὶ μελαγχολικὸς περιμένει τὸ καλοκαίρι για νὰ ζεσταθεῖ καὶ νὰ ξαναπάρει θάρρος για τὸν ἐπόμενον χειμῶνα. Ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι, ὄνειρευόνταν καλοκαιρινές διακοπές. Τὸ καλοκαίρι εἶναι πραγματικὰ ἢ ἐποχὴ ποὺ προσφέρεται για διακοπές. Αὐτονόητο. Ἐλα, ἔμως, ποὺ οἱ δυνατότητες λιγιστεύουν;

Παλιότερα, ὅσο καὶ νὰ τὸ ὄνειρευόντουσαν, λίγοι «ἐπιαιρνα» διακοπές. Ὅρισμένες κατηγορίες ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ πάλι ὄχι ὅλοι μαζί. Τώρα ὅλοι παίρνουν ἄδεια* μὲ τὴν ἄδεια θέλουν νὰ διακρίψουν κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴν πεζὴ πραγματικότητα τοῦ ὑπόλοιπου χρόνου* πρέπει νὰ φύγουν καὶ εἰ δυνατόν μακριά, ὅσο πρὸ μακριὰ μποροῦν. Στους τόπους παραθερισμοῦ οἱ θέσεις δὲν εἶναι ἀπεριόριστες. Ἀνθρωποὶ ποὺ ἔχουν καιρὸ νὰ σκεφτοῦν καὶ νὰ προγραμματιστοῦν ἐγκαίρως ἐξασφαλίζουν τίς φτηνότερες καὶ καλύτερες θέσεις. Ἀνάμεσα τους συναξιούχοι —νέοι ἔμως ἀκόμα λόγῳ τῶν συνηθῶν συνταξιοδοτήσεως— ποὺ «παίρνουν» τίς θέσεις τοῦ νεώτερου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ποὺ καὶ αὐτὸ ἔχει δικαίωμα στὴν ξεκούραση για νὰ γυρίσει ἀνανεωμένο στὴ δουλειά, στὴν παραγωγὴ.

Ὅλοι δὲν μποροῦν, λοιπόν, νὰ παραθερίζουν στὰ θέρετρα. Κάποιοι πρέπει νὰ παραθερίζουν τὸ χειμῶνα σ' αὐτὰ τὰ θέρετρα. Αὐτοὶ ἔμως ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν συνήθειες* για ν' ἀλλάξουν συνήθειες ἔπρεπε ν' ἀλλά-

ξουν ἐπιθυμίες* για ν' ἀλλάξουν ἐπιθυμίες ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν μυαλὰ καὶ νοστροπία. Τὸ παλιὸ μὸτο τοῦ ἐμπειρισμοῦ «οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει εἰ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει» ἀλλάξε ἀρδην —ἢ μήπως δὲν ἴσχυε ποτέ;— Τώρα πὰ ἴσχυει τὸ «οὐδὲν ἐν τῇ αἰσθήσει εἰ μὴ πρότερον ἐν τῇ νοήσει». Πλύση ἐγκεφάλου, λοιπόν.

Ἐκστρατεία για διακοπές τὸ χειμῶνα. Ὁ ἥλιος πρέπει νὰ ὑπάρχει. Εἶναι ἔμως ἀπαραίτητο αὐτὸ νὰ συμβαίνει τὸ καλοκαίρι; Ὅχι πάντα. Γιατί ὄχι σὲ συνδυασμὸ μὲ χειμερινὸ ἀλπικὸ τοπεῖο; Τὸ χειμῶνα ἔχει ὑπάρχει ὄνεση. Κρατήσεις θέσεων ἐξασφαλισμένες. Εἰσαστε οἱ προνομιούχοι ποὺ ξέρουν νὰ διαλέγουν πότε καὶ ποῦ θέλουν νὰ περάσουν τίς διακοπές τους. Ἐσεῖς ἀποφασίζετε, ὄχι ἄλλοι πρὶν ἀπὸ σᾶς για σᾶς. Ὁ πελάτης κολλακεύεται. Μιὰ ζωὴ ἄλλοι ἀποφασίζαν για μένα. Τώρα ἐπιτέλους μπορῶ καὶ θέλω, θέλω καὶ μπορῶ.

Ἐτσι, στὴ δεκαετία τοῦ '60, δολοκλήρη τραίνα μὲ ἡλικιωμένους, σὲ ἐπιδοτούμενες διακοπές κοινωνικοῦ τουρισμοῦ, ξεκίναγαν για Ἑλβετία, ἢ για τίς βελγικὲς ἀκτές σὲ καλῶς θερμαινόμενα ξενοδοχεῖα. Ἡλιόλουστα πόσπερς ἀντικαθιστοῦσαν τὸν ἥλιο σὲ μέρες μὴ ἡλιοφάνειας καὶ δολοκλήρωναν τὴν ἀπόλαυση τῶν χειμερινῶν διακοπῶν ἐκείνων ποὺ ἤθελαν καὶ μποροῦσαν τώρα πᾶ... Ἡ ἐκστρατεία ἀλλαγῆς νοστροπίας καὶ ἐπιθυμιῶν εἶχε πετύχει. Πάρα πολλοὶ ἄνθρωποι ἔμεναν εὐχαριστημένοι. Οἱ διακοπές γίνονταν πρὸ ὀρθολογικά, πρὸ ὀργανωμένα.

Ἐμένα, ἔμως, ὄλ' αὐτὰ, νεαρὸ φοιτητὴ τότε τῆς Ψυχολογίας στὸ Βέλγιο, μὲ ἀφηγία μὲ πολλὰ ἐρωτηματικά. Ἀλήθεια, εἶναι τόσο εὐάλωτη ἢ ἀνθρώπινη ψυχὴ; Ἐπηρεάζεται τόσο εὐκολὰ ἀπὸ τέτοιου τύπου στρατηγικὲς καὶ τακτικὲς; Τὰ μάτια μας εἶναι μόνο για ν' ἀκοῦνε, αὐτὰ ποὺ ἄλλοι θέλουν ν' ἀκοῦμε; στήριζόμενοι σὲ βαθεῖες ἀνθρώπινες ἐφέσεις καὶ μποροῦν νὰ μᾶς κάνουν νὰ μετανοοῦμε; Φαίνεται πὺς εἶναι δύσκολο ν' ἀντισταθοῦμε. Μήπως ἔμως μετανοώντας «μετανοοῦσουμε» κάποτε;

Θὰ χρειαστεῖ, ἔμως, νὰ ἐπανέλθουμε*.

* Τὸ παρὸν ἄρθρο συνεχίζει τίς σκέψεις κειμένου μας ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου» τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1990, σ. 16 - 18.